

Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Изграждане на устойчива икономика чрез промяна на модела ни на потребление“ (становище по собствена инициатива)

(2011/C 44/10)

Докладчик: г-жа DARMANIN

На 16 юли 2009 г. Европейският икономически и социален комитет реши, в съответствие с член 29, параграф 2 от Правилника за дейността си, да изготви становище по собствена инициатива относно:

„Изграждане на устойчива икономика чрез промяна на модела ни на потребление“.

Специализирана секция „Единен пазар, производство и потребление“, на която беше възложено да подготви работата на Комитета по този въпрос, прие своето становище на 15 юни 2010 г.

На 464-^{ата} си пленарна сесия, проведена на 14 и 15 юли 2010 г. (заседание от 15 юли 2010 г.), Европейският икономически и социален комитет прие настоящото становище с 98 гласа „за“, 7 гласа „против“ и 8 гласа „въздържал се“.

0. Преамбюл

На фона на кризата, в която все още се намира Европа, за много европейци действителността представлява борба за запазване на работните им места и за осигуряване на доход. Докато МСП полагат по-големи усилия за оцеляване, моделите на устойчиво развитие изглеждат лукс. Въпреки това политиките, насочени към устойчивост, следва да включват и насоки, с които се реагира на тези реалности в Европа. Настоящото становище ще се фокусира върху една тясна област на устойчивостта – устойчивото потребление. ЕИСК застъпва основния принцип, че един от дългосрочните подходи към устойчивото потребление е засилването на гражданската ангажираност сред европейците не само като им се осигуряват правата на потребителите, както е предвидено в Договора от Лисабон, но и като се повишава стойността на гражданството, така че гражданите да имат не само права, но и моралната отговорност тяхното поведение да съответства на устойчивото развитие.

1. Заключение и препоръки

1.1 В една устойчива икономика начините на производство и потребление следва да подпомагат трайното благополучие на хората, общностите и природата. Повечето членове на обществото следва да се ръководят от съвкупност от споделени ценности. ЕИСК подчертава, както в предходни становища, че успоредно с БВП следва да се използват екологични и социални показатели, за да се прецени успехът на дадена правителствена политика.

1.2 Настоящата европейска система за производство и потребление се счита за екологично неустойчива, особено поради зависимостта си от енергия, суровини, земя и води и въздействието ѝ върху световния климат и биологичното разнообразие. Ако всички хора по света живееха като европейците, щяхме да се нуждаем от повече от 2,5 планети.

1.3 Съветът на ЕС постигна съгласие, че индустриализираните страни следва да намалят емисиите си на парникови газове с 80-95 % до 2050 г. Ето защо ЕИСК препоръчва стратегията „ЕС

2020“ да вземе под внимание както мерки за устойчиво производство, така и мерки за устойчиво потребление, тъй като двете са тясно свързани и трябва да им се обърне внимание, ако искаме да сведем до минимум въздействието върху планетата.

1.4 Постигането на намаляване на емисиите с 80-95 % за срок от 40 години, като същевременно се запазва годишен икономически растеж от 2-3 %, означава намаляване на въглеродния интензитет на икономиката с 6-10 % на година. Подобен темп на технологични промени не е бил постигнат досега по устойчив начин, обхващайки цялата икономика. Ето защо би било разумно да се постави началото на сериозен диалог относно потенциала за промяна на моделите на потребление и цялостния икономически и социален модел, който разчита на разрастване на производството и потреблението, както и търсене на възможно най-бързите подобрения във веригите за производство и доставка.

1.5 Ако усилията за промяна се спускат само отгоре, едва ли ще са ефективни. Социалната промяна често започва с малки групи в обществото и се разпространява чрез множество канали за комуникация. Ролята на ЕС, националните и регионалните правителства може да бъде да набелязват, да насърчават и подкрепят съществуващите групи, които работят за устойчив начин на живот.

1.6 Необходим е диалог с участието на институциите на ЕС, националните правителства и местното самоуправление, както и всички социални партньори. Един от възможните подходи за в бъдеще би бил Комисията да работи с ЕИСК, за да създаде форум, посветен на устойчивото потребление, който да проучи:

— ценностите, които могат да проправят път за устойчива икономика, и противоречията между растежа и екологичната устойчивост, социалното приобщаване и личната свобода, качеството на живот на сегашното население и това на бъдещите поколения и т.н.;

— дали трябва да намалим потреблението в някои области;

- какво пречи на гражданите да изберат по-устойчиви модели на потребление и каква помощ могат да окажат властите на местно, национално и европейско равнище;
- опита на лицата и групите, възприели начини на живот с ниско въздействие и потенциала за заимстване на този опит;
- мерките, необходими в подкрепа на по-устойчивото потребление сред конкретни групи, напр. възрастните, младежите, безработните, новопристигналите имигранти, семействата с малки деца.

1.7 Диалогът трябва да бъде свързан с действия, включително подкрепа за експериментиране от групи, работещи за устойчив начин на живот, и за разпространение на опита им, приспособяване и укрепване на политиките, когато е целесъобразно, и практически действия в рамките на институциите на ЕС за поемане на водеща роля и демонстриране на потенциала за по-устойчиви практики. Освен това най-добрите практики трябва да се популяризират, за да се демонстрира възможността за промени в моделите за потребление.

1.8 Устойчивото потребление не може да се разглежда единствено като въпрос от сферата на политиката в областта на околната среда. То ще се нуждае от инициативи в много други области на политиката, включително здравеопазване, образование, заетост, търговия, защита на потребителите, транспорт, селско стопанство и енергетика.

2. Необходимост от различен икономически и социален модел

2.1 Характеристиките на устойчивата икономика са предмет на дискусии от половин век ⁽¹⁾. В подобна икономика начините на производство и потребление следва да подпомагат трайното благополучие на хората, общностите и природата.

2.2 За да може икономическият модел да се самоподдържа, повечето участници в обществото трябва да се ръководят от споделени ценности, какъвто е случаят в държавите-членки на ЕС. Правителствата понастоящем насърчават икономически ценности чрез акцент върху БВП и други показатели, които задават ориентир на политиката. Недостатъците на БВП като мярка за човешко, социално и екологично благополучие са широко признати. За измерване на напредъка в посока на устойчива икономика, ЕИСК предложи ⁽²⁾ в допълнение към БВП да се използва и екологичният отпечатък, наред с показател за качество на живот. Екологичният отпечатък изчислява обработваемата площ, необходима за поддържане на начина на живот на човек, група хора, институция или регион. Показателят за качество на живот следва да отчита здравето, материалното богатство, достъпа до публични услуги, социалното участие и интеграцията на новопристигналите, свободното време и качеството на околната среда.

⁽¹⁾ Boulding, K. The economics of the coming spaceship earth („Икономиката на приближавашия космически кораб Земя“), в Environmental Quality in a Growing Society, (Балтимор: Johns Hopkins University Press, 1966 г.) стр. 253 и сл.

⁽²⁾ Становище ОВ С 100, 30.4.2009 г., стр. 53.

2.3 Може да се очаква, че използването на по-широк набор от показатели за оценка на успеха на дадена правителствена политика би могло да доведе при разработването на политиката до по-малък акцент върху стимулиране на ръста на БВП и по-силен акцент върху останалите измервания на човешкото, социалното и екологичното благополучие.

3. Екологичното предизвикателство

3.1 В доклада си за състоянието на околната среда и перспективите за 2010 г., който предстои да бъде публикуван, Европейската агенция по околната среда подчертава две основни групи въпроси: климат и енергетика, както и биологично разнообразие и екосистеми ⁽³⁾. Главното предизвикателство за устойчивостта на европейското общество е разрушаването на екосистемите, които го поддържат, и на запаса му от ресурси, включително енергия, почви и води. През 2003 г. средният екологичен отпечатък в ЕС се оценяваше на близо 5 хектара на човек с тенденция към нарастване, докато наличната площ в глобален мащаб бе едва 1,8 хектара на човек с тенденция към намаляване ⁽⁴⁾. В такъв случай, ако всички хора по света живееха като европейците, щяхме да се нуждаем от повече от 2,5 планети.

3.2 Изменението на климата е особено важно, тъй като освен прякото си въздействие върху живота на хората, то изглежда подсилва и въздействието на обществото върху биологичното разнообразие, сладката вода и други системи. Използването на изкопаеми горива и генерирането на парникови газове допринасят в най-голяма степен за екологичния отпечатък на Европа. Други важни елементи включват ползването на земя за селско стопанство, транспорт и сгради. Екологичният отпечатък не отразява добре други основни въздействия на европейската икономика, включително ползването на вода (най-вече за селско стопанство) и недостатъчните минерални залежи.

3.3 Съветът на ЕС е постигнал съгласие, че индустриализираните страни следва да намалят емисиите си на парникови газове с 80-95 % до 2050 г., което се равнява на годишно намаление от 4-7 %. Той е поел ангажимент за намаляване на емисиите на ЕС с 20 % до 2020 г. спрямо равнищата от 1990 г., или с 30 %, ако и други страни поемат сходни ангажименти. Всъщност ЕИСК предложи ⁽⁵⁾ 30 -процентната цел да бъде безусловна.

3.4 ЕС се опитва да постигне намаление на парниковите газове предимно чрез технологични средства, като поддържа устойчив икономически растеж. Макар и да е налице технология, с която могат да бъдат осъществени целите за 2020 г., напредъкът в изпълнението е бавен. ЕС-15 се ангажира през 1997 г. с 8 % намаление на емисиите до 2008-2012 г. спрямо равнищата от 1990 г., но емисиите през 2006 г. бяха намалели едва с 2,2 %. В ЕС-27 емисиите отбелязаха 7,7 %

⁽³⁾ Европейска агенция по околната среда, Сигнали 2010.

⁽⁴⁾ Global Footprint Network и WWF, Europe 2007: Gross Domestic Product and Ecological Footprint („Европа 2007 г.: Брутен вътрешен продукт и екологичен отпечатък“).

⁽⁵⁾ ОВ С 77, 31.03.2009 г., стр. 73.

спад в този период, но нараснаха с 1,5 % от 2000 г. насам⁽⁶⁾. От 90-те години на миналия век енергийната ефективност в ЕС се е повишавала с едва 0,5 % годишно⁽⁷⁾.

3.5 Постигането на намаляване на емисиите с 80-95 % за срок от 40 години, като същевременно се запазва годишен икономически ръст от 2-3 %, означава намаляване на въглеродния интензитет на икономиката с 6-10 % на година. Подобен темп на технологични промени не е бил постигнат досега по устойчив начин, обхващайки цялата икономика. Ето защо би било разумно да се постави началото на сериозен диалог относно потенциала за промяна на моделите на потребление и цялостния икономически и социален модел, който разчита на разрастване на производството и потреблението, както и търсене на възможно най-бързите подобрения във веригите за производство и доставка.

4. Устойчиво потребление: създаване на възможности за избор

4.1 На Конференцията на ООН за околна среда и развитие в Рио де Жанейро през 1992 г. европейските правителства поеха ангажимент да премахнат моделите на потребление и производство, несъответстващи на изискванията за устойчиво развитие. Освен това в рамките на процеса от Маракеш те се ангажираха до 2010 г. да разработят планове за действие за устойчиво потребление и производство, които през 2011 г. да бъдат разгледани от Комисията на ООН за устойчиво развитие.

4.2 Има все повече данни от изследвания на устойчивото потребление и начините за неговото постигане⁽⁸⁾. Потребителите като цяло се чувстват в плен на настоящия си стил на живот – например, дори ако желаят да използват в по-малка степен автомобилите си, те не могат да си представят как да го направят. Потреблението се обуславя и ограничава от множество фактори, включително физиологични нужди, личностни характеристики, социална среда, културни аспекти и наличие и цени на алтернативни стоки и услуги. В потребителското общество потребителският избор играе основна роля за удовлетворяване на социалните и психологическите потребности – напр. за принадлежност към група, самочувствие и определяне на собствена идентичност. Всичко това пречи на хората да обмислят каквато и да било промяна, а на правителствата – да въвеждат политики за промяна на потреблението. Когато подобни политики са били прилагани, резултатите в повечето случаи са разочаровашо слаби или бавни, поради което е трудно да устоят на съпротивлението на икономическите интереси.

⁽⁶⁾ EEA, Annual European Community greenhouse gas inventory 1990–2006 and inventory report 2008: Submission to the UNFCCC Secretariat („Европейска агенция за околната среда (ЕАОС), Годишен обзорен преглед на парниковите газове в Европейската общност за периода 1990-2006 г. и обзорен доклад 2008 г.: Внесен в секретариата на Рамковата конвенция на ООН за изменение на климата“), (Копенхаген: ЕАОС, 2008 г.).

⁽⁷⁾ Tipping, P. et al., Impact Assessment on the Future Action Plan for Energy Efficiency („Оценка на въздействието върху бъдещия План за действие за енергийна ефективност“), изготвена от ECN (Нидерландия) и WS Atkins (Великобритания) за ГД „Енергетика и транспорт“. Изпълнител: ECORYS, Нидерландия (2006 г.).

⁽⁸⁾ Jackson, T. Motivating Sustainable Consumption: A Review of Evidence on Consumer Behaviour and Behavioural Change („Мотивиране на устойчиво потребление: преглед на данните за потребителското поведение и поведенчески промени“), доклад до Мрежата за изследване на устойчивото развитие, 2005 г., който е публикуван на: <http://www.sd-research.org.uk/>.

4.3 Междувременно различната мотивация, моделите на потребление и вероятните реакции на конкретни политики силно се различават между отделните хора. За всеки човек те могат да се различават в отделните ситуации. Ето защо няма лесно политическо решение за устойчивото потребление. По-скоро въздействие оказват широк набор от политики – от селско стопанство и заетост до образование и здравеопазване. Може да са нужни специфични стратегии в подкрепа на по-устойчив избор от конкретни групи като възрастните и младежите.

4.4 Хората доброволно и масово са приемали ограничения при национални извънредни ситуации и война, но екологичната криза обикновено не се възприема като извънредна ситуация от подобен мащаб. Въпреки това отскоро все по-голям брой хора избират по-прост начин на живот, за да намалят своето въздействие върху околната среда. Някои от най-успешните усилия за промяна на потреблението се основават на общностни групи – напр. подходът Ecoteam, използван в няколко държави от Глобалния план за действие, който обединява малки групи хора от квартал, работно място или училище, за да следят генерираните от тях отпадъци, потреблението си на енергия и вода и да набелязват действия, които могат да предприемат, за да живеят по-устойчиво.

4.5 Ако усилията за промяна се спускат само отгоре, едва ли ще са ефективни – особено когато политици, демонстриращи голямо потребление, се опитват да въздействат на широката общественост. За повечето хора устойчивото потребление не е въпрос от първостепенно значение. Социалните промени обаче често започват с малки групи в обществото и се разпростират чрез широк кръг канали за комуникация, включително стандартните медии, изкуствата, неформални приятелски мрежи и религиозни организации. Ролята на политиките трябва да включва по-скоро набелязване и насърчаване на съществуващите групи, които работят за устойчив начин на живот, отколкото налагане на собствените им възгледи върху общността като цяло за това какво е необходимо.

4.6 Изборът на устойчив стил на живот не бива да се възприема и разбира като лукс за хората, които имат финансовите средства да си го позволят. ЕИСК е подчертавал, че цената на устойчивото потребление не би трябвало да е висока⁽⁹⁾, а да е достъпна за всички. Изключително важно е да не се допусне потреблението с по-слабо въздействие да бъде по-скъпо за отделния човек, тъй като това ще даде възможност само на част от обществото да упражни своя избор и би изтласкало в периферията на обществото по-бедни хора и хора с по-ниски заплати.

4.7 ЕИСК подчертава, че за да се даде възможност за избор на потребление с по-слабо въздействие, трябва да се обърне внимание на други ключови области по отношение на благосъстоянието, някои от които се считат за по-важни, като възможност за наемане на работа, подходящи надници за положения труд, достоен труд и достъп до кредит за МСП.

⁽⁹⁾ ОВ С 224, 30.08.2008 г., стр. 1.

5. Политически въпроси, на които следва да се обърне внимание

5.1 Институциите на ЕС по традиция са изграждали визия и са осигурявали лидерство за коренни промени в изграждането на обединена Европа. Те са работели основно с плуралистичен модел, като по-скоро са улеснявали постигането на съгласие между правителствата, отколкото да бъдат начело на промени в определена посока. В някои случаи ЕС е играл водеща роля, например в здравните и екологичните стандарти. Този опит може да е ценен в изграждането на устойчива икономика. Лидерството и вдъхновението могат да са също толкова важни, колкото техническият опит и административните умения.

5.2 Комитетът приветства Плана за действие на Комисията за устойчиво потребление и производство⁽¹⁰⁾. Много други съществуващи политики на ЕС са свързани с устойчивото потребление, включително Схемата за търговия с емисии (СТЕ), Директивата за етикетиране на горивната ефективност на леките автомобили, Регламентът за намаляване на емисиите на CO₂ от лекотоварните превозни средства, Директивата за биогоривата, Директивата за енергийните характеристики на сградите, Директивата относно ефективността при крайното потребление на енергия и осъществяване на енергийни услуги, както и разпоредби, свързани с околната среда, в Общата селскостопанска политика. Политиката на ЕС обаче е насочена към пазарни инструменти и технологични/продуктови стандарти. Само СТЕ разглежда въпроса за абсолютните стойности на емисиите на парникови газове. Налице са противоречия с други политически цели като повишаване на мобилността. Много малко се прави конкретно по въпроса за потреблението и стила на живот и политиките са очевидно недостатъчни, за да се постигнат целите за намаляване на парниковите газове и постигане на независимост от неустойчиви природни ресурси.

5.3 Необходим е диалог с участието на институциите на ЕС, националните правителства и местното самоуправление, както и всички социални партньори. Един от възможните подходи за бъдеще би бил Комисията да работи с ЕИСК, за да създаде форум, посветен на устойчивото потребление, който да проучи:

— ценностите, които могат да проправят път за устойчива икономика и противоречията, на които трябва да се намери отговор, например между растежа и екологичната устойчивост, социалното приобщаване и личната свобода, качеството на живот на сегашното население и това на бъдещите поколения и т.н.;

— дали трябва да се намали потреблението в някои области. Източниците на повечето емисии на парникови газове могат да бъдат проследени до потреблението на храни, енергията и транспорта. Между устойчивостта и други цели има противоречия, но и потенциални синергии (напр. колезденето може да е полезно за здравето и за околната среда);

— какво пречи на гражданите да изберат по-устойчиви модели на потребление и каква помощ могат да окажат властите на местно, национално и европейско равнище. Това може да включва, например, обезпечаване на пълното прилагане на съществуващите политики (напр. Директивата за енергийните характеристики на сградите), както и укрепване на мерките в рамките на Плана за действие за устойчиво потребление и производство, за да могат потребителите да избират по-устойчиво произведена храна;

— опита на лицата и групите, възприели начини на живот с ниско въздействие, и потенциала за заимстване на този опит. Това може да включва организации като Глобалния план за действие, чиито Ecoteams (еко-отбори) обикновено постигат 40-50 % намаление на отпадъците, които не могат да бъдат рециклирани; мрежи като „Transition Towns“ (Градове в преход), които работят, за да изградят местни общности, подготвени да устоят на измененията на климата и намаляването на ресурсите, както и религиозни групи като квакерите, които открай време изповядват ценности в подкрепа на начин на живот с ниско въздействие. Лицата в някои от тези групи и мрежи са утвърдили пълноценен стил на живот, използвайки 60-80 % по-малко суровини и енергийни ресурси от средното за ЕС;

— мерките, необходими в период на промени към по-устойчиво потребление в подкрепа на адаптирането на конкретни групи, напр. възрастните, младежите, безработните, новопристигналите имигранти, семействата с малки деца;

— как преминаването към потребление с по-слабо въздействие и устойчиво производство да се съчетае с конкурентоспособността на вътрешния пазар.

5.4 Политиката следва да се насочи едновременно и към незабавни, и към дългосрочни действия за промяна на потреблението. Много може да се научи например от опита с тютюнопушенето, където комбинацията от определяне на цените, регулиране, етикетиране и просвета доведе до съществена промяна в нагласите и поведението.

5.4.1 Ценовите стимули са важна част от пакета политически мерки, но съществува противоречие между целта на Комисията за намаляване на цените на енергията⁽¹¹⁾ и необходимостта от намаляване на потреблението. Данъците върху въглеродните емисии или търговията с тях трябва да бъдат допълнени с други мерки. Така например, без силната подкрепа за поставянето на изолация на жилищата и за алтернативни източници на енергия, високите цени на горивата или въглеродните емисии могат да увеличат енергийната бедност.

⁽¹⁰⁾ ОВ С 218, 11.09.2009 г., стр. 46.

⁽¹¹⁾ Monti, M., A New Strategy for the Single Market (Нова стратегия за единния пазар), доклад до председателя на Европейската комисия, май 2010 г.

5.4.2 В редица случаи ЕИСК е подчертавал важността на образователните програми за насърчаване на ефективно устойчиво поведение. ЕИСК заявява още веднъж, че подобни обучителни програми трябва да са насочени не само към училищата и младите хора, което е важно, но и към хората във всички етапи от живота им. Би следвало да се предлагат професионално образование, учене през целия живот и програми за възрастни. Изключително важно е устойчивите практики да не увеличават маргинализацията на определени групи от обществото, като например безработните.

5.5 Диалогът трябва да бъде свързан с действия, включително осигуряване на подкрепа за експериментиране от групи, работещи за устойчив живот и за популяризиране на опита им. За да бъде полезен, той трябва да се възприема сериозно от институциите на ЕС, което да доведе до приспособяване и

укрепване на политиките, където е целесъобразно, и до практически действия в рамките на тези институции, за да се осигури лидерство и да се демонстрира потенциалът за устойчиви практики.

5.6 Устойчивото потребление не може да се разглежда единствено като въпрос от сферата на политиката в областта на околната среда. То ще се нуждае от инициативи в много други области, включително здравеопазване, образование, заетост, търговия, конкуренция, защита на потребителите, транспорт, селско стопанство и енергетика.

5.7 ЕИСК силно насърчава Комисията да обмисли сериозно действия за устойчиво потребление в рамките на Работната програма на Комисията за 2010 г. „Време за действие“⁽¹²⁾ и след това - в рамките на „ЕС 2020“.

Брюксел, 15 юли 2010 г.

Председател
на Европейския икономически и социален комитет
Mario SEPI

⁽¹²⁾ COM(2010) 135 окончателен, vol. I.